

Kirsten Geertsen, *Arbejderkvinder i Danmark. Vilkår og kamp 1924-39*, København: Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, Skriftserie nr. 13, 1982, 398 s., 150,00 kr.

Kirsten Geertsen har undersøgt de ufaglærte kvinders vilkår i perioden 1924-39. Undersøgelsen ligger i forlængelse af hendes tidligere bog: *Arbejderkvinder i Danmark 1914-24* (SFAH Skriftserie nr. 5, 1977). Her introducerede hun sin teori om det værdiskabende husarbejde i arbejderfamilierne, hvilket vel var det første nationale bidrag til den teoretiske diskussion om husarbejdets økonomiske funktion i det kapitalistiske samfund. En diskussion som i internationale forsknings-sammenhænge er blevet ført siden begyndelsen af 1970'erne. I den herværende udgivelse videreudvikler KG sin teoretiske analyse af husarbejdet eksemplificeret på en anden historisk periode, nemlig mellemkrigstiden.

Såvel bogen som det forudgående arbejde er støttet af Statens humanistiske Forskningsråd og giver et indtryk af den brede, det rent faktisk er lykkedes forskningsrådene at lægge for dagen i bestræbelserne på at få styrket den danske kvindeforskning.

Pointen i KGs teori er at bestemme husarbejdet i arbejderfamilierne som værdiskabende – at husarbejdet udgør en andel af arbejdskraftens værdi. I polemik mod den marxistiske tese, at husarbejde alene er produktion af brugsværdier til øjeblikkelig behovstilfredsstillelse fremhæver KG, at selv om det fremtræder som udelukkende brugsværdier, hver gang arbejderkonen strikker et par sokker, laver frikadeller eller lignende, så er handlingen et led i den endelige produktion af arbejdskraft som vare.

Formålet med pointen er at vise, hvordan arbejderkonens kvindepolitiske og klassepolitiske stilling fejlagtigt bestemmes, hvis ikke ovenstående medtænkes. At det er en illusion, når det umiddelbart ser ud til, at manden og kun manden bliver betalt for sit arbejde. Lønformen og den kønsbestemte arbejdsdeling giver illusion om, at hun er »forsørget«. I denne sammenhæng får KG etableret såvel et skel som en bro mellem den af kapitalen og den af patriarkatet satte kvindeundertrykkelse.

Bortset fra at KG korrigerer sin tidligere påstand om, at den til enhver tid nødvendige husarbejdstid ikke har indflydelse på arbejdskraftens værdi, er der for så vidt ikke tale om kvalitativa nyudbrud i forfatterens teoretiske formuleringer i forhold til tidligere. Og den kommenterede oversigt over synspunkter i den danske og udenlandske debat må mere betragtes som sammenfattende end nybrydende.

Mere vigtigt forekommer det også at få teorien afprøvet, at få klarlagt samspillet mellem den kapitalistiske og den patriarkalske kvindeundertrykkelse på det historiske/konkrete plan. Hovedparten af bogen er da også viet en empirisk beskrivelse af de ufaglærte kvinder vilkår indenfor håndværk og industri og i arbejderfamilierne i mellemkrigstiden. Næsten alle brikker til arbejderkvindernes socialhistorie i perioden er fremlagt. På den ene side gennemgås antallet af udearbejdende kvinder, deres løn, organisering, arbejdsløshed, arbejdssygdomme, barselsorlov m.m. og på den anden side boligforhold, husarbejde, graviditeter, fødsler, amning, børnepasning, omsorgsarbejde i øvrigt m.m. Endog den samfunds-

Kirsten Geertsen, *Arbejderkvinder i Danmark. Vilkår og kamp 1924-39*, København: Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, Skriftserie nr. 13, 1982, 398 s., 150,00 kr.

Kirsten Geertsen har undersøgt de ufaglærte kvinders vilkår i perioden 1924-39. Undersøgelsen ligger i forlængelse af hendes tidligere bog: *Arbejderkvinder i Danmark 1914-24* (SFAH Skriftserie nr. 5, 1977). Her introducerede hun sin teori om det værdiskabende husarbejde i arbejderfamilierne, hvilket vel var det første nationale bidrag til den teoretiske diskussion om husarbejdets økonomiske funktion i det kapitalistiske samfund. En diskussion som i internationale forsknings-sammenhænge er blevet ført siden begyndelsen af 1970'erne. I den herværende udgivelse videreudvikler KG sin teoretiske analyse af husarbejdet eksemplificeret på en anden historisk periode, nemlig mellemkrigstiden.

Såvel bogen som det forudgående arbejde er støttet af Statens humanistiske Forskningsråd og giver et indtryk af den brede, det rent faktisk er lykkedes forskningsrådene at lægge for dagen i bestræbelserne på at få styrket den danske kvindeforskning.

Pointen i KGs teori er at bestemme husarbejdet i arbejderfamilierne som værdiskabende – at husarbejdet udgør en andel af arbejdskraftens værdi. I polemik mod den marxistiske tese, at husarbejde alene er produktion af brugsværdier til øjeblikkelig behovstilfredsstillelse fremhæver KG, at selv om det fremtræder som udelukkende brugsværdier, hver gang arbejderkonen strikker et par sokker, laver frikadeller eller lignende, så er handlingen et led i den endelige produktion af arbejdskraft som vare.

Formålet med pointen er at vise, hvordan arbejderkonens kvindepolitiske og klassepolitiske stilling fejlagtigt bestemmes, hvis ikke ovenstående medtænkes. At det er en illusion, når det umiddelbart ser ud til, at manden og kun manden bliver betalt for sit arbejde. Lønformen og den kønsbestemte arbejdsdeling giver illusion om, at hun er »forsørget«. I denne sammenhæng får KG etableret såvel et skel som en bro mellem den af kapitalen og den af patriarkatet satte kvindeundertrykkelse.

Bortset fra at KG korrigerer sin tidligere påstand om, at den til enhver tid nødvendige husarbejdstid ikke har indflydelse på arbejdskraftens værdi, er der for så vidt ikke tale om kvalitativaive nyudbrud i forfatterens teoretiske formuleringer i forhold til tidligere. Og den kommenterede oversigt over synspunkter i den danske og udenlandske debat må mere betragtes som sammenfattende end nybrydende.

Mere vigtigt forekommer det også at få teorien afprøvet, at få klarlagt samspillet mellem den kapitalistiske og den patriarkalske kvindeundertrykkelse på det historiske/konkrete plan. Hovedparten af bogen er da også viet en empirisk beskrivelse af de ufaglærte kvinder vilkår indenfor håndværk og industri og i arbejderfamilierne i mellemkrigstiden. Næsten alle brikker til arbejderkvindernes socialhistorie i perioden er fremlagt. På den ene side gennemgås antallet af udearbejdende kvinder, deres løn, organisering, arbejdsløshed, arbejdssygdomme, barselsorlov m.m. og på den anden side boligforhold, husarbejde, graviditeter, fødsler, amning, børnepasning, omsorgsarbejde i øvrigt m.m. Endog den samfunds-

mæssige krise og den statslige politik er beskrevet. Endelig fremdrages arbejderkvindernes reaktioner på disse vilkår. Ingen tvivl om at der er tale om et kvantitativt vægtigt kvindehistorisk bidrag. Men den umiddelbare begejstring forsvinder imidlertid ved en nærmere gennemlæsning af bogen. Brikkerne falder ikke på plads.

Der er tale om en beskrivende fremstilling, hvor man savner en konsekvent synsvinkel både i udvælgelsen og i behandlingen af materialet. Fordelen er håndbogens. Man kan slå næsten alle målelige og eksakte data om datidens arbejderkvindeliv op (og her er der i mange tilfælde tale om velunderbyggede og nye undersøgelser). Men hvor bliver synsvinklen af? Analytiske svar kan ikke erstatte af nok så stor en ophobning af empiriske fakta.

KG fremhæver i sin kritik af den marxistiske tese om husarbejde, at den får politisk fatale følger for bestemmelsen af kvindernes samfundsmæssige placering. Men hvorfor så ikke lade dette være styrende og analysere teoriens betydning for arbejderbevægelsen, herunder den kvindelige faglige og politiske strategi? Hvorfor ikke historisk bestemme patriarkalismens indflydelse på bevægelsens handlingsprogrammer og praktiske politik? Det eneste bud nogen stort set giver er: forsørgerbegrebet. Dette er imidlertid ikke den eneste grundpille. Og under alle omstændigheder bliver forsørgerproblematikken ikke konsekvent sammenholdt med tidens forskellige initiativer på kvindeområdet i en indholdsmæssig analyse. Hvorfor ikke for eksempel sammenholde forsørgerideologien og fagbevægelsen, specielt den kvindelige holdning eller mangel på samme til ligelønskravet? Det ville være mere relevant i denne sammenhæng end et afsnit om for eksempel kirkepolitik, som i øvrigt ikke bruges til noget. Og ulige mere interessant ville det være at få udforsket dette uberørte område fremfor et ikke altid lige spændende referat af allerede kendte begivenheder i mellemkrigstiden. Der er kun tale om ansatser til sådan en analyse og disse er lidet overbevisende og til tider selvmodsigende. Hvordan kan man for eksempel i samme åndedrag tale om de mandlige arbejderes patriarkalske chikaner mod kvindelige kolleger og så proklamere, at fagbevægelsens holdning til kvinderne stort set var præget af respekt (s. 189)? Er det udtryk for respekt at acceptere endog kæmpe for en lønpolitik, der var til større gavn for de ufaglærte mænd end de ufaglærte kvinder? Sandheden er vel, at respekten og sammenholdet kønnene imellem i fagbevægelsen ikke kostede dyrt for mændene, så længe den kvindelige fagbevægelse accepterede de patriarkalske forhold og spilleregler – og at dette vel at mærke var tilfældet. Desværre forholder KG sig ikke specielt til dette forhold.

Bogen rejser således flere spørgsmål end den giver svar. Styrken ligger først og fremmest på det kvantitative plan, i den empiriske beskrivelse af mellemkrigstidens arbejderkvindeliv.

Helle Otte